

İdareci ve İdare Edilenler Arasındaki İlişki

Yazar: Sayın hoca Kemal Korkmaz (Türkiye)¹

Alınma Tarihi: 24/11/2015

Başvuru Tarihi: 05/03/2016

Tanıtım

İnsan, tabiatı gereği toplu olarak yaşar. Hayvanlar tabiatta kendi ihtiyaçlarını tek olarak karşılaya bilme özelliğine sahiptirler. Ama insan bütün ihtiyaçlarını kendi başına karşılayamaz. Dolayısıyla yardımlaşmaya, birlikte yaşamaya muhtaçtır. Bir arada yaşama, ihtiyacına dayalı olarak yerleşim birimleri ve şehirler kurulur. Dünya âleminde, insanların hedef ve istekleri mutlaka başkaların hedef ve istekleriyle çelişki gösterir. İnsanlar kendi istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya ve onları tahakkuk ettirmeye başlarsa, aralarında kavgalar çıkar. Herkes kendisini haklı, başkasını haksız görür. Camiadan huzur ve nizam denen bir şey kalmaz. Böyle bir toplulukta, insanlar için tayin edilmiş ulvi dereceler kesp edilmez, gazabın hâkim olduğu yırtıcı hayvanların sıfatlarına bürünmüş kimseler menfaatleri ardınca giderler. Bu durum, her tolumda bir hâkim ve idarecinin olmasını zaruri kılmaktadır. Hz. Ali bu ihtiyacı, *“her toplumda ister iyi ister şer olsun bir amire ihtiyaç vardır.”* Diye beyan etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İdareci, İdare Edilenler, İlişki

Bu emir kim olmalıdır?

İdareciler genelde reis diye hitap edilir. İslami ilimlerde de reis, riyaset makamı diye tabir edilir. “Res” baş anlamında olup bedenın en önemli uzvudur. Başsız bir bedenın hiçbir değeri yoktur. Bu teşbihe dayalı olarak, camianın lideri ve rehberi de camia için baş hükmündedir. Onları hidayet eder. İlmi, kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda modern seviyelere çıkarır.

1. Öğretim Görevlisi, İslam Araştırmaları Bölümü, El-Mustafa Açık Öğretim Üniversitesi, Kum, İran, kemalkorkmaz313@gmail.com

En önemlisi insani değerlerin yerleştiği bir camia ve ulvi değerlere sahip insanlar topluluğunu oluşturmak için can ve başla çalışır. İnsanlar arasında ışitliği, hürriyeti, sosyal adaleti, yardımlaşmayı, kardeşliği yerleştirirler.

Eğer idarecilerin kendileri insani değerlere sahip değilseler, kendi menfaatleri için her türlü yolsuzluğa başvururlar.

İslam dininde insanları idare etme görevi her kese verilmemiştir. Belki nazari ve ameli değerler yönünde kemal derecesine ulaşmış kimseler bu hakka sahiptirler. Bu değerler yönünde doruk noktaya ulaşanlar nebiler, onlardan sonra veliler ve Salihler gelir. En önemli özelliklerini zikretmekte fayda vardır.

1. Aklının ve nefsinin nuraniyeti en üste seviyede olması gerekir. Bu sayede idrak ettiği, kendisine verileni tam ve eksiksiz anlar ve idrak eder. Başkalarına anlatırken de olması gerektiği gibi bildirirler.
2. Anladığını, hissettiğini muhafaza etme gücüne sahip olmalıdır. Onları unutmamalıdır. Bu husus nebilerde daimidir. Çünkü onlar levh-i mahfuzla irtibat ve temas halindedirler.
3. Fıtratı, tabiatı sahih, mizaç olarak vasat, yaratılış olarak tam olmalıdır. İstediği işleri kendi bedensel uzuv ve güçlerini kullanarak yapmalıdır. Nebi bu konularda tam bir kemale sahiptir. Çünkü bedenini oluşturan bütün unsurlar vasat ve mutedil olarak birleşmiştir. Dolayısıyla her unsurdaki özellik Onun bedeninde diğer unsurlarla birlikte mutedil bir kıvam ve mizaç oluşturur. Bilye bir bedene ve kıvama Allah kemalleri kolaylıkla ifaze eder.

4. Beyanı güzel, anlaşılır olmalı ve kendi batınında ki güzellikleri tam manasıyla aydınlatacak bir dile sahip olmalıdır. Nebinin görevi öğretmenlik, hayır yollarına hidayet etmektir.
5. İlim, hikmet ehlinden olup ehline değer vermeli ve sevmelidir. Akli değerleri idrak ermede yorulmaz ve yorgunluk ona azar vermez. Nebi ilahi âlemde idrak ettiği güzellikle ile güçlenir ve onları almaktan haz duyar.
6. Şehvetlere düşkün olmayan, abeslerden uzak duran, nefsanî lezzetlerden kaçan kimse olmalıdır. Nefsanî lezzetler nur âlemine hicap olur. İnsanı gurur âlemine yaklaştırır. Kudsi âlemde uzaklaştırır.
7. İzzeti nefse sahip olmalı, keramet ehli ve kerameti, bağışlamayı sevmelidir. Kendisini aşağılara çekecek durum ve davranışlardan uzak olmalıdır. Nefsi yüce olmalı ta ki düşük şeylere yönelmesin.
8. Yaratılmışlara karşı rauf, duygusal olmalıdır. Münkire karşı şedit olmalı gazabını olması gereken yerde devreye koymalıdır. İlâhi hudutları korumalı ve icra etmelidir.
9. Cesaret dolu bir kalbe sahip olmalıdır. Ölümde korkmamalıdır. Nebi bu dünya zindanından bir an önce kurtulup mabuduna kavuşmayı diler. Ahret onun için dünyadan daha hayırlıdır dolayısıyla o hayırlara ulaşmak için cesaret göstermekten kaçınmaz ve uğruna ölmekten korkmaz.

10. Cömert ve eli açık olmalıdır. Çünkü bütün hazinelerin sahibine dayanır ve bütün kilitlerin O'nun elinde olduğunu bilir. Allah'ın hazineleri vermekle bitmez.
11. Allah ile yalnız kaldığında en çok dehşete düşen olmalıdır. Çünkü o hakkı bilmekte ve tanımaktadır. Mutluluk, surur her kesten çok kendisinde bulunmalıdır.
12. İnatçı olmamalıdır. Herkes onun idaresinde hakkına kavuşmalıdır.

Bütün bu özellikler tam ve kemal derecesiyle peygamberlerde bulunur. Bundan dolayıdır ki Allah onları memur kılar. İdare etme hakkını kendilerine verir. Peygamberin olmadığı camialarda idareci kimseler bu özelliklerin tamamını kendilerinde bulundurmasalar da büyük bir kısma sahip olmalıdırlar. O zaman camialarında adaleti, hürriyetleri sosyal eşitlikleri sağlayabilme imkânlarına sahip olurlar.

Kur'anı Kerim de hâkim ve hükmedilenler arasındaki ilişkiler beyan edilmiştir bu ilişkileri beş esas altında kısaca belirte biliriz.

Adalet

Adaletin kelime manası " her şeyi kendisine layık ve ait yere bırakmak " diye beyan edilmiştir. Bu beyanda idareci ve idare edilenin yerleri bellidir ve her kes kendi had ve hududunu bilmeli ve ondan tecavüz etmemelidir. Riayet edilmediğinde adalet çiğnenmiş ve haklar zai edilmiş olur.

Düzen bozulur, hâkim ile halk arasındaki uçurumlar açılır. Kur'anı Kerim adaletin hakikatini işlemiş, camiada canlı tutmak için önemli bir esas haline getirmiştir. Eski Yunan filozoflarından Hereclite'ye göre "*adalet kâinata hâkim olan düzeni koruyan değerdir.*"

“ size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir.”(Nisa 58)

“Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder; hayâsızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar. İşte Allah, aklınızı başınıza alasınız diye size böyle öğüt veriyor.”(Nahl 90)

Kur'anın adaleti, hâkimin insanlar ile olan adaleti, camianın idarecilerle olan adaleti, camiada yaşayan insanların birbirleriyle olan adaleti olarak beyan edilmiştir. Kur'an hükümlerini icra ederken, adalet mutlak manada eşitliği içermekte ve iktiza etmektedir. Dolayısıyla şerif, zengin, bürokrat ve üst sınıftakiler cezalandırılmaktan kurtulamazlar. İnsanların, hâkimlerden istedikleri temin edilmelidir. İnsanların hakları sabittir ve hâkim bu taleplerden muaf edilemez.

Hâkim, farzlar, hak ve hukuk karşısında diğer insanlardan farklı değildir. Kur'anın adaleti içtimai adaleti de iktiza etmektedir, oda bütün insanların hayatını, yaşam koşullarını garanti altına alacak sebepleri sağlamaktır. Dolayısıyla İslam'ın önemli desturlarından birisi “ güçlülerin zayıfları koruma” kanunudur. Zenginlerin fakirleri koruması ve onlara infakta bulunması ise bir başka hak diye beyan edilmiştir. Konunun ehemmiyetini beyan eden birçok ayet mevcuttur.

Kur'anın adaleti ceza ve amel arasındaki mutlak eşitliği de iktiza etmektedir. Dolayısıyla her amel kendi amelinin neticesini alır ve almalıdır. Amelin karşılığında eksiklik olmamalıdır.

“Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onun karşılığını görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onun karşılığını görür.”(Zilzal 7-8)

Şura

Şura, hâkim ve toplum arasındaki ikinci ilişkidir. Karşılıklı fikir alışverişinin olduğu toplumlarda bireyler arasında güven artar. İnsanları kendi geleceklerine belirleme düşüncesi, aşılması zor hadiselerin çözümünü kolaylaştırır. Kur'an şuraya emretmektedir.

“Rablerinin çağrısına uyarlar, namazı özenle kılarlar. İşleri aralarındaki danışma ile yürür. Kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için harcarlar.”(Şura 38)

“Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etraftan dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.”(Ali İmran 159)

Kur'anı Kerim adaletin oluşması için gerekli vesileleri beyan etmediği gibi şuranın tahakkuk etmesi için de gerekli vesileleri de beyan etmemiştir. Vesilelerin tayinini insanların takdirine bırakmıştır. Bu sayede insanlar en güzel vesileleri bulur ve matlup olan neticeye ulaşırlar. Vesilelerin tayin edilmemesin en önemli sebebi, asırların değişimiyle toplumların muhtelif olmaları, insanların hal ve durumlarının değişik olmasındandır. Bugünkü toplumlarda, referandum şuranın bir başka versiyonudur.

Maslahat gözetimi

Hâkimler ile insanlar arasındaki üçüncü önemli rabıta hâkimlerin, toplumun faydasın olan işleri tercih etmeleridir. Bu tercih kendi amaçlarıyla çelişse bile toplumun menfaatlerini kendilerine tercih etmeleri gerekir. Her toplumda şahsi amaç ve maksatlar farklılık göstere bilir, hâkim galip olan menfaatleri tercih etmelidir.

amiayı azınlığa ve kendi amaçlarına kurban etmemelidir. Aksi takdirde fasit hakim sınıfına girer. Kur'an Salih ve fasit olan hâkimlere işaret etmektedir.

“öylesi vardır ki dünya hayatı konusundaki sözleri senin hoşuna gider; o, hasımların en yamanı olduğu halde kalbinde olana Allah'ı şahit de tutar. Hâkimiyeti aldığı anda ise ülkede bozgunculuk çıkarıp ürünleri ve nesilleri yok etmeye çalışır, Allah bozgunculuğu sevmez.

Ona, "Allah'tan kork!" dense gururu kendisini günaha sürükler. Ona cehennem yeter! Orası ne kötü bir yataktır! İnsanlardan öylesi de vardır ki, kendisini Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya adanmıştır. Allah, kullarına çok şefkatlidir.” (Bakara 204,205,206,207)

Hâkim ve toplum arasındaki yardımlaşma

Yardımlaşma, bir camianın insani ve manevi değerleriyle doğru orantılı olarak kendisini gösterir. İslam toplumunu diğer sınıflardan ayıran belirgin bir değerdir. İdareciler yardımlaşma duygusunu camiada işlemeli, insanları buna teşvik etmelidir. Allah yardımlaşmaya davet etmektedir.

“Mescid-i Harâm'a girmenizi engellediler diye bir topluma karşı duyduğunuz kin, sakın aşırı gitmenize sebep olmasın. İyilik ve takva hususunda yardımlaşın, günah ve düşmanlık yolunda yardımlaşmayın. Allah'tan korkun, çünkü Allah'ın cezası çetindir.”(Maide2)

Kur'an müminler arasında sulhun olması, kardeşliğin canlı tutulması ve sevginin devam etmesine emir vermektedir.

“Allah'a karşı saygısızlıktan sakınınız, aranızı düzeltiniz, Allah ve Resulü'ne itaat ediniz.”(Enfal 1)

Toplumun hayati değerlerini himaye etmek

Hâkim ile insanlar arasındaki önemli olan bir başka irtibat ve ilişki camianın, toplumda yara açan gayri ahlaki olumsuzlukları camiadan atmalarıdır. İnsanların can, mal, namus ve dinlerini korumaktır. Bu durumda, toplumda hukuk ve kanunların icra edilmesiyle oluşur.

İçtimai adaletin sağlanması idare edenler ile edilenler arasındaki ilişkileri en güzel şekilde işleyen İslami metin Hz. Ali den mısır valisi Malik Eşter'e yazılan mektuptur. Bu mektubun anayasa hükmünde olan bazı paragraflarını maddeler halinde zikir etmekte büyük fayda vardır.

1. Ey Malik! Seni, senden önce adaletle ve ya zulümle hükmü süren nice devletlerin gelip geçtiği bir ülkeye yolladığımı bilesin. Sen, senden önce idarecilerin işlerini nasıl görüyorsan, halkta senin işlerini öylece görürü. Sen, onlar hakkında neler söylüyorsan; halkta senin hakkında öyle şeyler söyler. Salih insanları, Allahın kullarının diliyle söylediği şeylerden anlamak mümkündür.
2. Halkına muamele etmeyi kalbine şiar, onları sevip, lütuf etmeyi kendine huy edin. Onlara karşı yenmelerini ganimet bilen yırtıcı bir canavar gibi olma. Çünkü onlar iki sınıftır: Bir kısmı dinde kardeşin, bir kısmı ise yaratılıştan seninle eşittir. Onlar yanılıp hata edebilirler, kusurları ola birli, kasten veya hata ile ellerinden bir şey çıka bilir. O halde Allahın seni bağışlamasına nasıl sevinip hoşnut olursan, sende onlara karşı bağışlayıcı davranıp, kusurlarını af et. Çünkü sen onlarda üstünsün. Seni bu işe tayin eden senden üstün ve Allah da seni vali tayin edenden üstündür. İşlerinden seni sorumlu tutmuş, seni onlarla imtihan etmek istemiştir.

3. Allaha karşı savaş açmaya kalkışma çünkü onun cezalandırılmasından kurtulman mümkün olmadığı gibi; seni bağışlayıp rahmetiyle muamele etmesinden de müstağni değilsin. Kusurlarını bağışladığında pişman olma, cezalandırdığında sevinme. İçinden çıkmanın mümkün olduğu şeylerde gazaba koşma, “ ben onların üzerinde emir sahibiyim, emirlerime uyulması gerek” demeye kalkışma; çünkü bu kalbin fesadına yol açıp dini zayıflatır. Nimeti, devleti zevale yaklaştırır.
4. Senin içi işle4rin en sevimlisi hakta orta yolda olan, adalette en genel bulunan ve halkın hoşnutluğunu en çok toplayan iş olmalıdır. Çünkü geneli öfkesi, özelin rızayetini faydasız kılar. Oysa geneli hoşnutluğuyla özelin öfkesi örtülüp giderilir.
5. Senden en uzak ve nezdinden en sevilmeyen kimse, halkın ayıplarını araştıranlar olsun. İnsanların ayıpları vardır. Valiler, bunlar örtmeye en layık olan kimselerdir. Onların bilmediğin ayıplarını araştırmaya kalkışma. Sana düşen gördüklerini temizlemendir; bilmediklerinin hakkında da Allah hükmeder. Halkın ayıplarını gücün yettiğinde ört ki Allah da senin halktan gizli kalmasını istediğin ayıplarını örtsün. Halkın kalplerindeki kin düğümünü çöz, kalbinden çıkar. Her düşmanlığın kökünü kes senden gizletilen şeyleri bilmezlikten gel. Halkın ayıplarını söyleyen dedikoduları tahkik etme çünkü nasihatçilere benzese bile, dedi kodu yapan sahtekârdır.
6. Vezirlerin en kötüsü sende önceki kötülere vezirlik edenler, suçlarına ortak olanlardır. Sana sırdaş olmasınlar. Çünkü onlar günahkârların yardımcıları ve zalimlerin kardeşleridir.

Sen bunların yerine görüşleri en az onlarınki kadar isabetli, fakat onlar gibi günahkâr olmayan, zalime zulmünde, günah işleyene günahında yardımcı olmayan daha hayırlı kişiler bula bilirsin bunların yükü daha hafif yardımları daha güzeldir. Besledikleri sevgi daha içten, başkalarıyla yakınlıkları daha azdır. Yalnızken bunlarla bulun, meclisinde de bunları bulundur.

7. Allah'ın dostlarında bulunmasından hoşlanmadığı şeylerde sana en az yardım eden acı da olsa sana hakkı söyleyen kişileri seç. Takva ehli olan sadık kişilerle dost ol seni övmemelerini iste; yapmadığın batıl bir işle seni sevindirmesinler. Çünkü fazla övünme insanın kendini beğenmesine neden olur, azgınlığa sürükler.
8. Nezdinde iyilik yapanla kötülük edenin yeri aynı düzeyde olmasın. Çünkü bu, iyileri iyilik etmekten vaz geçirir, kötüler de kötülüğe teşvik eder. Bunların hepsine de kendilerine layık oldukları şekilde muamele et.
9. İdaren altındaki ülke işlerini düzenlemek ve senden önceki insanların ortaya koyduğu şeyleri ayakta tutmak için, daima ulema ile görüşmeyi, hikmet sahipleriyle danışmayı çoğalt.
10. Şunu bilmelisin ki halk sınıflara ayrılmıştır. Bir kısmı ancak diğer kısmın ıslahıyla düzene girer. Birbirlerinden ihtiyaçsız değildir. Onlardan bazıları Allah'ın askerleridir, bazıları da kamu ve özel işleri gören kâtiplerdir, bazıları adil kadı, bazıları insafla ve şefkatle iş gören memur, bazıları cizye ve haraç veren zimmî, bazıları vergi veren Müslüman, bazıları tüccar, bazıları sanatkâr, bazıları da düşük olan muhtaç ve fakirlerdir. Bunları hepsine Allah kendi katında bir pay ayırmış, ölçüsünü kitabında veya nebisinin sünnetinde kesin olarak bildirmiş ve nezdimizde mahfuz olan bir ahit karar kılmıştır.

11. İnsanlar arasında hükmedecek kişileri halkın en üstünlerinden, işlerden bulunmayacak, hasımlarına yenilmeyecek, hatada ısrar etmeyecek, hakkı tanıyınca uymada gecikmeyecek, nefsi tamaha yönelmeyecek, araştırmaksızın az bir anlayışla yetinmeyecek, şüpheli işleri herkesten iyi tanıyacak ve herkesten çok delile sarılan kişilerden seç.
12. Allah için, Allah için hilesi düzeni olmayan aşağı tabakayı gözet. Onlar yoksul, muhtaç, darlıktan bunalmış, dertlerle boğuşan, kazançtan aciz kişilerdir. İçlerinde dilenenler oluğu gibi bir şey uman fakat kimseden bir şey istemeyenler de vardır. Allah onlara bir hak tayin etmiş ve sendende ona riayet etmeni istemiştir. O halde onu korumaya çalış. Onlara beytülmalinden bir pay ayır ve her şehirde İslam'a (devlete) ait arazilerin gelirlerinden de bir pay ver... Gurur ve şımarıklık seni onlardan gafil kılmasın. Zira önemli işlerle meşgul olman küçük sayıla işlere bakmamana mazeret olamaz, Böyle bir özür kabul de edilmez.
13. Fakir ve sefiller insanlar içinde insafa en layık kişilerdir. Haklarını eda etmede Allah katında bir mazeretin olacak şekilde hareket et. Bir hile yapmayan, kimseden bir şey istemeyen yetimlerin, yaşlıların hakkını da gözet. Bu valiler ağır bir yüküdür. Fakat hak bütünüyle ağırdır. Allah yalnızca güzel bir akıbet isteyen, sabretmeye zorlayan ve Allah'ın kendisi hakkındaki vaadine güvenen insanlara o yükü hafifletir.
14. Kendin için, vakitlerin en üstününü Allah'a ayır. Fakat halka ayırdığın vakitlerde niyetin temiz olup halkın ıslahına selametine vesile olduğu zaman Allah'a ayırmış sayılır.

15. Düşmanın sizi Allah'ın hoşnutluğuna ulaştıracak barış teklif ederse kabul et. Çünkü barışta ordun için huzur ve emniyet vardır. Fakat barıştan sonra düşmanına karşı her yönüyle uyanık ol, ondan kork ve tetikte bulun. Bu hususta hüsnü-zan beslemeyi de bir kenara bırak.

Düşmanıyla bir anlaşma yaptığın veya onu zimmetin altına aldığın zaman ahdine vefalı ol, eminliğinle verdiğin zimmete riayet et... O halde zimmetine ihanet etme, ahdine vefasızlık etme. Düşmanını sözle kandırma. Çünkü cahil ve asi olandan başkası Allah'a karşı böyle bir cürette bulunamaz.

Müslümanların gayri Müslümanlarla ilişkileri:

Kur'anı Kerim, bütün insanlara keramet, izzet ve değer vermeyi hak ettiğini bildirir. İnsanları cinsiyet, ırk, renk ayrımı olmadan, insan olma hesabıyla üstün kılar.

“An-dolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.”(İsra 70)

Kur'an insanlar arasında hak, hukuk eşitliğini insanın fitratına dayandırmaktadır. Yani insanoğlu yaratılmış en güzel ve mükemmel varlıktır. Bu yaradılışın gayesi ise eşit haklara sahip olmalarıdır.

“Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışası-nız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınamınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.”(Hucurat 13)

İnsanlar arasındaki farklılıklar gözetilmediğinden dolayı bütün insanlara aynı farz ve vacipler teklif olarak sunulmuştur.

Kur'anı Kerim muhalifleri üç kısma ayırmaktadır:

1. Anlaşmalı zimmîler: Bunlar ile Müslümanlar arasında antlaşma vardır. İki tarafta antlaşmalarına uymak zorundadırlar. Allah buna emretmektedir. Zimmîlerin malları canları ve namusları muhafaza altına alınmış, onlara ihanet haram kılınmıştır.

“Antlaşma yaptığınız zaman Allah'a verdiğiniz sözü yerine getiriniz; Allah'ı kendinize kefil tutarak kesinliğe kavuşturduktan sonra yeminlerinizi bozmayınız. Unutmayınız ki yaptıklarınızı Allah bilmektedir.”(Nahl 91)

2. Emniyet altına alınanlar: Bunlar İslam toplumunda ticaretle meşgul yabancı kimselerdir. Her türlü ticari hukuka dayalı kanunlar kendileri hakkında icra edilir. İslam toplumunda oldukları müddetçe can, mal ve namus güvenlikleri temin altına alınmıştır.

3. Muharip olan kimseler: Kur'anı Kerim bunlar içinde bazı haklar tayin etmiştir.

a-Savaşta ve barışta insan kerametini muhafaza etmek gereklidir. Bundan dolayı Allah müsleyi haram kılmıştır. Çünkü müsle takvayla uyuşmamaktadır. Hz. Peygamber (s.a) müslenin haram olduğuna ve ondan uzak durmaya emretmektedir.

"اياكم والمثلة"

Hazret, esirlerin ikram edilmesi iyi yerlerde tutulmaları ve güzel yiyeceklerle beslenmelerine emretmektedir.

b-İnsan kardeşliği, Kur'anın beşeriyete bahşettiği bir başka değerdir. Bu değere ayetler işaret etmektedir.

“İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberleri gönderdi; onlar aracılığı ile anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hüküm vermek için gerçeği içeren kitabı indirdi.

Ancak kendilerine apaçık gerçekler geldikten sonra aralarındaki kıskançlık yüzünden, o kitap hakkında, sadece onun verildiği kimseler anlaşmazlığa düştüler. Sonra Allah kendi iradesiyle, onların, hakkında ayrılığa düştükleri gerçeği müminlere gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir.”(Bakara 213)

İnsan kardeşliğinden dolayı savaşta yalnızca savaşan, savaş idaresinde bulunanlar ve savaşta hileler kuran kimseler öldürülür. Ama avamdan olanlar, savaşmayanlar, kadınlar, yaşlılar ve çocuklar öldürülmez. Çünkü savaş fasit hâkimlerin topluma hâkim olmalarını engellemek için meşru kılınmıştır.

“Onlar sırf "Rabbimiz Allah'tu*" dediklerinden dolayı haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah'ın, insanların bir kısmıyla diğer kısmını engellemesi olmasaydı, manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler -ki oralarda Allah'ın adı bol bol anılır- yıkılır giderdi. Allah kendi dinine yardım edenlere muhakkak yardım edecektir. Kuşkusuz Allah güçlüdür, mutlak galiptir.”(Hacc 40)

İnsan kardeşliğinden dolayı Kur'an muhaliflere iyiliklerin erişmelerini engellemez.

“Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlarla iyi ilişkiler içinde obuanızı ve onlara adaletli davranmanızı yasaklamaz. Allah adaletli olanları elbette sever. Allah ancak, din konusunda sizinle savaşmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanlarla dostluk kurmanızı yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte bunlar kendilerine yazık etmişlerdir.”(Mümtehine 8,9)

c-Kur'an muhaliflere karşı adalet ile davranmayı emretmektedir. Hâkim kimse asla muharip için tayin edilen hak, hukuk ve hudutları çiğneyemez. Allahın tayin ettiği kanun ve hudutlar onar hakkında icra edilir.

Onlara duyulan öfke ve nefret, icra edenler için kanunları çiğneme hakkını doğurmaz.

“Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvaya daha uygundur. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”(Maide 8)

d-Muhariplerle yaptıklarından dolayı Müslümanlara misilleme hakkı doğar. Fakat Kur'an misilleme yaparken bile Müslümanları takva ve fazilete davet etmektedir.

“Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın, Fakat aşırıya sapmayın; Allah aşırılığa sapanları sevmez.”(Bakara190)

“Haram ayın karşılığı haram aydır; saldırmazlık kurallarına riayet karşılıklıdır. Şu halde kim size saldırırsa, onun saldırısının dengiyle siz de ona saldırın, Allah'ın hükmüne saygılı olun ve bilin ki Allah kendisine saygılı olanların yanındadır.”(Bakara194)

Bu ayetlerden, savaşanlar için iki önemli emir vardır.

1. Savaş anında düşmanı püskürtmek için asla zulüm edilmez.
2. Müslüman savaşta takva ve fazilet sahibi olmalıdır. Düşman namuslara el uzatsa bile, Müslüman hürmetleri çiğneyemez ve düşmanlarının yaptıklarını yapmak takvadan uzaktır.

e-Düşman, muhalif kendisi ve Müslümanlar arası antlaşmalara uyduğu müddetçe Müslüman da antlaşmaya uymak zorundadır. Bu durum ilahi hüküm ile zabıt altına alınmıştır. Düşmandan antlaşmaya uymama, ihanet etme emareleri belirlendiği vakit, Müslüman antlaşmaya uymaya bilir.

“Ki böylece günah yolunu tutanların hoşlarına gitmese de hakkı hâkim, bâtılı ise geçersiz kılsın!”(Enfal 8)

İhanet zahir olmadan antlaşmaya sadık olmak ise müminin vazifesidir.

“Antlaşma yaptığınız zaman Allah'a verdiğiniz sözü yerine getiriniz; Allah'ı kendinize kefil tutarak kesinliğe kavuşturduktan sonra yeminlerinizi bozmayınız. Unutmayınız ki yaptıklarınızı Allah bilmektedir.” “Sakın, bir grubun diğer gruptan daha güçlü olması sebebiyle yeminlerinizi aranızda bir kandırma aracı yaparak ipliğini iyice büktükten sonra geri çözen kadın gibi olmayınız.

Allah bu şekilde sizi imtihan etmektedir. Ve O, hakkında görüş ayrılığına düştüğünüz şeyleri kıyamet gününde size mutlaka açıklayacaktır.” “Eğer Allah isteseydi hepinizi elbette ki bir tek inanç topluluğu yapardı. Ama O, dilediğinin yoldan çıkmasına imkân verir, dilediğini de doğru yola iletir. Yapmakta olduklarınızdan dolayı kesinlikle sorgulanacaksınız.” “Evet, yeminlerinizi aranızda bir kandırma aracı yapmayınız; sonra sapasağlam basmışken ayağınız kayar da insanları Allah yolundan saptırdığınız için acı meyvesini tadarsınız, ayrıca ağır bir azapla da cezalandırılırsınız,” “Allah'a verdiğiniz sözü küçük bir menfaate satmayın! Eğer bilerseniz sizin için Allah'ın katında olan daha hayırlıdır.”(Nahl 91,92,93,94,95)

Bütün bu hükümlerin temel sebebi ilahi fitrattır. İnsanlık ortak fitrattan dolayı bazı ortak haklara da sahiptir.

“Halde sen hanîf olarak bütün varlığına dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel. Allah'ın yaratışında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.” (Rum, 30)

Kaynaklar

1. Əllamə Amədi, Qürəül-hikəm və dürəül-kəlam, təhqiqlə: mərkəzül-əbhas vəd-dirasatil-İslamiyyə, məktəbətül-əlamil-İslamiyyə nəşri, II çap, 1420 h/q.
2. Əllamə Əli Müttəqi əl-Hindi, Kənzül-ümmal, məktəbətü dairətül-məarif, I çap, Heydərabad, 1313 h/q.
3. Əbu İsa ət-Tirmizi, Sünəni-Tirmizi, daru ehyait-türsil-ərəbi, Beyrut, tarixsiz.
4. Əllamə Məclisi, Biharül-ənvar, müəssisətül-Vəfa, Beyrut, 1983.
5. Əbu Məhəmməd Həsən bin Əli əl-Hərrani, Tühəful-üqul, müəssisətu Ələmi, VI çap, Beyrut, 1417/1996.
6. Cəlal Bəydilli, Atalar Sözləri, Öndər nəşriyyat, Bakı, 2004.
7. Hamid Qasımzadə, Atalar Sözü, Yazıçı nəşriyyatı, Bakı, 1985.
8. İbn Macə, Əbu Abdullah bin Yəzid ər-Rəbi, Sünəni-İbn Macə, darus-salam yayınları, Riyad, 1999.
9. İmam Nəvəvi, Qırx hədis, tərc: İbrahim Hatiboğlu, Kahraman yayınları.
10. Məhəmməd bin İsmail əl-Buxari, Səhihi-Buxari, ər-Riyad, 2000.
11. Məhəmməd bin Yaqub əl-Küleyni, Üsuli-kafi, I nəşri, Beyrut, 1429/2008.
12. Məhəmməd Mehdi Nəcəf, Səhifətül-İmam Rza (ə), I çap, 1406 h/q.
13. Mustafa Çağrıcı, “Haya”, Diyanət İslam Ensiklopediyası, c. XVI, İstanbul, 1997.
14. Qurani-kərim, tərc: Z. Bünyadov, V. Məmmədəliyev, Bakı, Azərnəşr, 1991.
15. Seyid Rəzi, Nəhcül-bəlağə, tərc: Ağabala Mehdiyev və b. İİR, mədəniyyət mərkəzi, 2009.

16. Şeyx Səduq, Üyuni-əxbarir-Rza (ə), inşaratüş-Şərif
ər-Rəzi, I çap, tarixsiz.
17. Paşa Əfəndiyev, Azərbaycan Şifahi Xalq
Ədəbiyyatı, Maarif nəşriyyatı, Bakı, 1981.
18. Ustad Misbah Yəzdi, Sadiq yol axtaranlar üçün
imam Sadiqin (ə) nəsihətləri, I çap, tarixsiz.